

Dva naučna izvještaja.

Prigodom 50-god. zagrepskog univerziteta kraljevine SHS
napisao: Prof. Dr. Antun Sović.

I. O komentaru Nila Monaha († 430) Pjesmi nad Pjesmama.

(De commentario Nili Monachi in Canticum Canticatorum e catenis
graecis reconstituto.)

Cf. *Biblica*, Vol. 2 [1921] Fasc. 1. p. 45–52. Roma.

1. Uvodne riječi.

Boraveći god. 1910/11. na naučima u Pontifičkom Biblijskom Institutu u Rimu, skrenuo mi je tadanji rektor Instituta P. L. Dr. Fonck pažnju na istraživanje grčkih manuskripata u Vatikanskoj biblioteci, što sadržavaju u katenama¹⁾ Otačke eksegetske sholije svetim knjigama Staroga i Novoga Zavjeta.

¹⁾ Pod katenama se ili verižnim komentarima (*σειραί*, *catenae*, *verige*) razumijevaju takova eksegetska tumačenja sv. Pisma iz starog kršćanskog doba, u kojima se na kraći ili dulji biblijski tekst (*κόμμα*, *κείμενον*, *κεφάλαιον*) nižu poput karika na verigama eksplikacije (*σχόλια*, *λύσεις*) uzete u potpunom ili skraćenom obliku iz izvornih komentara pojedinih Otaca ili crkvenih pisaca. Na taj je način kršćanski čitatelj odmah mogao vidjeti, kako odnosi svetopisamski tekst (redak ili veći odlomak) tumače komentatori od najstarijih kršćanskih vremena pa do njegova doba. — Početak katenama ili verižnim komentarima pada u 5. v. po Hr., kada je na Istoku nestalo velikih Otaca i eksegeta, kao što su bili Origen, Grgur Nisenski, Vasilije, Ivan Zlatousti, Kiril Aleksandrijski, Teodoret Kirski itd., pa ih naslijedio naraštaj, koji nije više osjećao u sebi stvaralačke snage svojih predaka, već se dao na razne kompilacije iz njihovih djela. Prema tome je velika literarna vrijednost katenama jedino u tom, što su nam sačuvale masu eksegetskih sholija čitavog niza Otaca i crkvenih pisaca, čija su izvorna djela inače propala (premda se s druge strane ne smije zatajiti, da su toj propasti znatno pridonijele baš same katene, jer se

U tom su mi poslu, meĝu ostalim stručnim djelima, bile navlastito na ruku odlične knjige Hansa Lietzmann²⁾ i Dr. Michaël-a Faulhabera³⁾ (sada Münchenskog kardinala), od kojih je prvi sastavio kataloge kodeksâ grčkih katenâ, a drugi pošao i dalje, te opisao pojedine katenske kodekse, razdijelio ih po svojim vrstama („tipovima“) i, što je bilo od najveće cijene, prigodice upozorio na još ne izdane sholije pojedinih Otaca.

Megju potonjima pali su mi u oči navlastice oni, što dolaze pod imenom Nila Monaha,⁴⁾ te se odnose na tumačenje

mnogi izvorni komentari, uslijed tadanje „modernosti“ katena, nijesu više prepisivali). — Katene spadaju u glavnom u kritički još neispitano literarno područje, pa njihovo naučno istraživanje predstavlja temeljni preduslov, da se uzmogne pristupiti kritičkim izdanjima mnogih književnih produkata starih Otaca i crkvenih pisaca.

²⁾ Isp. H. Lietzmann, *Catenen*, Freiburg in B. 1897. — Karo-Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus*, Göttingen 1902. (Aus den Nachrichten der k. Gesellschaft der Wissenschaften) Heft I. 3. 5.

³⁾ Dr. M. Faulhaber, *Hohelied-Proverbien u. Prediger-Catenen*. Wien 1902. *Die Propheten-Catenen nach römischen Handschriften*, Freiburg i. B. 1899.

⁴⁾ Nil (Νεῖλος) s pridjevkom Monah (μόναχος) bio je savremenik Ivana Zlatoustog († 407) i njegov učenik. Ne zna se pravo, ni gdje, ni kada se rodio, već se samo čini, da je to bilo oko 350 po Hr. u Ankyri (Angori). Prema grčkom crkvenom istoriku Nikeforu Kallistu (Migne PG 146, 1256 Ass) bio je Nil odlična roda, i postao u Carigradu visokim državnim funkcionarom — eparhom. Kao takav se odrekao svijeta, i pošao, prema grčkom Minologiju, sa sinom Teodulom meĝu monahe na Sinajsku goru, dok mu je žena istovremeno sa kćerkom otišla meĝu kalugjerice u Misir. Umro je oko 430. po Hr. u dubokoj starosti. — Mnogo je pisao, i stari hvale savršenost (τελειότητα) njegovih književnih radova, i snagu (δύναμιν) njegove dikcije, te napose ističu, kako njegovi spisi ispunjaju čitateljevu dušu neiskazanom milinom (Isp. Migne PG 103, 672, C 263 pa 146, 1256 Ass.). Glavna su mu djela: 1. Četiri knjige epistolâ. Svega 1061 komad. 2. Λόγος ἀσκητικός rasprava o monaškom životu. 3. Διαγγήματα (pripovijesti), gdje u 7 knjiga živo opisuje navalu divljih Arapa na sinajske monahe, pogibiju monaha, zarobljenje svog sina Teodula itd. Nil se tom zgodom nekako bijegom spasio. Nadalje 4. rasprava zvana Peristeria u 12 česti, upravljena na nekog monaha Agatija. Po tom 5. Traktat o siromaštvu (περὶ ἀκτημοσύνης) upravljen na prečasnju dijakonu Magnu u Ankyri (Angori) te razni drugi asketski i moralni spisi, meĝu kojima valja još napose spomenuti knjigu o molitvi (περὶ προσευχῆς) pa divne gno me i pareneze, njih nekoliko stotina. Isp. Migne Pg 79, 1—1472, gdje se nalaze štampani svi dosele poznati Nilovi književni radovi. — Neka su se

Pjesme nad Pjesmama, i obuhvataju, kako sam kasnije konstatovao, znatnu materiju još ne izdanih sholija.

Proučavajući im sadržaj našao sam, da su dostojni, da na svijetlo izagju. Stoga se u meni rodila misao, da opremim, ne samo njihovo kritičko izdanje, nego da, po mogućnosti, provedem i rekonstrukciju dosele u kršćanskoj literaturi nepoznata (jer davno izgubljena) grčkog komentara Nila Monaha Pjesmi nad Pjesmama.

Još iste god. 1911. izradio sam u Rimu prema kodeksima: Vaticanus graecus 2129. pa Vat. gr. 1442. i Ottobonianus gr. 124—125. u tom smislu radnju, koju sam kao habilitacijonu studiju poslao teološkom fakultetu u Zagreb.

Postavši ovdje profesorom starozavjetnog bibliškog studija zamolio sam naredne godine rektorat Pontifičkog Instituta, da mi studiju primi megju Instituske edicije te pruži mogućnost, da konsultujem sve grčke hirografe, što ih u tom pogledu ima u svjetskim bibliotekama s ciljem, da bi rekonstrukcija Nilova komentara izašla kritički savršena, i po mogućnosti kao *καθημερὸν ἀεὶ*, jer će se izvorni komentar jedva ikada obresti.

Moja je molba bila primljena, zatraženi kredit odobren, pa sam tako, dne 14. oktobra 1913. rimskom munificencijom krenuo na naučni put. S dužnom zahvalnošću ovdje još spominjem, da je presv. g. Dr. Josip Volović, zagrepski kanonik, s najvećom pripravnošću kroz cijelu naučnu god. 1913/14. vršio mjesto mene besplatno profesorsku službu u fakultetu, i inače se starao mojim stvarima, što mu Gospod nagradio u dan istine!

2. Traženje hirografičkog materijala po evropskim bibliotekama.

Na svom sam putu pohodio velike biblioteke u: Münchenu, Berlinu, Leipzigu, Bruxelles-u, Parisu, Londonu, Oxfordu, Madridu, El Escorialu, Zaragozi, Barceloni, Milanu, Torinu, Veneciji i Rimu.

Po katalogima sam istražio štogod je bilo registrovanih grčkih kodeksâ, a pripadali su u moje preduzeće. Ispitao sam

megjutim važna Nilova djela izgubila, megju njima i komentar Pjesmi nad Pjesmama, čiju je rekonstrukciju, pomoću sholija sačuvanih u raznim vrstama katenâ, nedavno poduzeo pisac ovih redaka, metodom, koji će se vidjeti iz daljnog toka rasprave.

i kataloge azijskih biblioteka (Sinaj, Jerusolim), pa Carigrad, kataloge manastirskih knjižnica na gori Atosu, te sv. Sinoda u Moskvi. U kratko sve kataloge svijeta i štampane i pisane, što sadrže spiske grčkih hirografâ, a mogli su se naći po rečenim bibliotekama. — Tom sam zgodom ipak konstatovao, da se masa najdragocjenijeg rukopisnog blaga jelinske kulture i poganske i kršćanske nalazi tezaurisana po knjižnicama srednje i zapadne Evrope.

Rezultat je ovog naučnog traženja bilo slijedećih 18 kodeksa :

1. *Marcianus graecus* 509. (Fondo Anticho 22) fol. 112—203. Pergamenat, $23,5 \times 18,5$ cm; 14. vijek. Biblioteka sv. Marka u Veneciji.

2. *Vaticanus graecus* 2129. pag. 225—327. u dvostrukoj kolumni. Papir, 29×22 cm.; 15. vijek. Vatikanska biblioteka.

3. *Monacensis graecus* 84. fol. 1—56^r. Papir, $34,2 \times 24,3$. 16. vijek. Dvorska i državna biblioteka u Münchenu.

4. *Oxoniensis graecus* Auct. Ed. II. 8. (Miscellaneous 36) p. 1—168. Papir 32×22 . 16. vijek. Bodlejeva biblioteka u Oxfordu.

5. *Parisiensis nationalis graecus* 153. fol. 1—59. Pergamenat. $33,5 \times 24,2$. — 11. vijek. Narodna biblioteka u Parisu.

6. *Bruxellensis graecus regius* 3896. p. 1—163. s latinskim prijevodom u izvanjskim kolumnama. Papir 27×20 . — 17. vijek. Kr. biblioteka u Bruxellesu.

7. *Paris. nation. gr.* 154. (prije reg. 2436) fol. 1—124^v. Svileni papir 27×17 . — 12. vijek. Narodna biblioteka u Parisu.

8. *Matritensis nationalis graecus* 4781. fol. 5—77^v. Papir $30,5 \times 20,8$. — 16. vijek. Narodna biblioteka u Madridu.

9. *Matrit. nat. gr.* 4749. fol. 137—262. Papir 36×26 . — 16. vijek. Narodna biblioteka u Madridu.

10. *Berolinensis Phillippicus* 1411. (Meermann 40) fol. 131—214^v. Papir 32×24 . — 16. vijek. Kralj. biblioteka u Berlinu.

11. *Monacensis gr.* 131. fol. 74—168. Papir 30×20 . — 16. vijek. Kr. dvorska biblioteka u Münchenu.

12. Paris. nat. gr. 172. fol. 1—136. Papir $21,5 \times 15,5$. — 15/16. vijek. Narodna biblioteka u Parisu.

13. Paris. gr. Supplem. 127. fol. 211—413^v. Papir $22,5 \times 17,5$. — 17. vijek. Narodna biblioteka u Parisu.

14. Monacensis gr. 369. fol. 1—69^v. Papir $34,5 \times 24$. — 16. vijek. Kr. dvorska biblioteka u Münchenu.

15. Vaticanus gr. 1442. fol. 203—322. Papir 31×21 . — 16. vijek. Vatikanska biblioteka.

16. Ottobonianus graecus 124—125 (2 kodeksa). Kodeks 124. fol. 448—472^v; kodeks 125. fol. 1—383. Papir 27×20 . — 17. vijek. Vatikanska biblioteka.

17. Ambrosianus graecus C. 267. inf. fol. 233—322^v. Papir $33,5 \times 23,5$. Iz godine 1568. Biblioteka sv. Ambrosija u Milanu.

18. Caesaraugustanus graecus de la Seo 1104. fol. 1—184^v (fol. 157 dva puta. Po meni paginisan). Papir $30 \times 20,2$. Iz god. 1587. Biblioteka katedralne crkve de la Seo u Zaragoza.

Od svih sam ovih kodeksa dao prigotoviti kompletne fotografije odnosno fotokopije, svega oko četiri hiljade i pô feuilletes-a, koje sam po 2 i 3 puta, stranu po stranu, isporučio s izvornicima.

Sve to, naravno nije bio baš lak posao, tim više, što se i do grčkih rukopisa, te licence njihova fotografisanja, nije svuda lako dolazilo. Češće je valjalo, i kraj inače od najviših bibliotečnih funkcionara veoma cijenjene i zavidne rekomandacije iz Rima, ipak pisati razna molbena pisma i peticije, a uplele se još i druge kojekake kuke i kukice (n. pr. nema fotografija, ili je zatvorena biblioteka, ili su kodeksi preneseni u drugu zgradu, te tamo leže nesregjeni, ili je nedavni požar u biblioteci (Torino) oštetio kodeks itd.), megjutim sve je bilo s milim Bogom sretno prebrogjeno. Spomenutih 18 kodeksa i još 2—3, koji zasijecaju u drugu stvar, našlo se savršenim načinom u mojim rukama.

3. Razregjivanje i ocjena sabranih hirografâ.

Imajući ovaj veliki i dragocjeni hirografski materijal u rukama (nalazi se kod mene u Zagrebu) brzo sam opazio, da rekonstrukciju komentara valja postaviti na sasvijem druge te-

melje, nego su ona 3 rimska rukopisa, na čijoj sam bazi izradio svojevremenu habilitacionu studiju. Ono su bile tek naučne primicije, inače veoma dostatne za habilitaciju.

Sada je valjalo sve u velikom stilu iz nova i nepomično graditi.

Prema potanko proučenom sadržaju navedenih 18 kodeksa našao sam, da oni predstavljaju 3 megjusobno različna izvora, koja označujem slovima: A, B i C.

a) U Izvor A pripadaju kodeksi navedeni pod brojevima: 1. 2. 3.

To je neka anonimna katena sastavljena iz sholija Gregorija Nisenskog i Nila Monaha.

Naslov joj je u kodeksu Marc. gr. 509.: Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης καὶ Νείλου μοναχοῦ ἐρμηνεῖα εἰς τὰ ἄσματα τῶν ἁσμάτων. Πρόλογος Νείλου. (Isp. u Apendiksu: Tab. I.)

Incipit (počinje) Τὸ τῶν ἁσμάτων βιβλίον . . . . . Desinit (svršava) ἡ συμφωνία.

U kodeksu Vat. gr. 2129 glasi naslov: Πρόλογος Νείλου (sic!) i tek onda slijedi: Γρηγορίου ἐπισκόπου κ. τ. λ. kao i u Marc. gr. 509. (Isp. Tab. II.)

U Monac. gr. 84. izostavljene su u naslovu riječi: Πρόλογος Νείλου.

Ovdje valja opaziti, da anonimni sholij na kraju katene (cod. Vat. gr. 2129 ga zove: ἡθικόν) Incip. Ἄλλὰ ποῖα γλῶσσα — Desin. αἰώνων (+ Ἀμήν Vat. 2129) ne pripada više Nilu.

Harakter je ove katene, da je sastavljena od sholija samo dvaju Otaca t. j. Gregorija Nisenskog i monaha Nila, što upućuje na početak katenske literature, jer kasnije katene pokazuju mnoštvo autora, iz kojih su sastavljene.

Inače je katena nepotpuna. Nilovi sholiji sižu samo do glave 4,1^c Pjesme nad Pjesmama, pa prema tome ona može, da posluži kao izvor u cjelini samo za prve 3 glave Cantica.

Katena se dijeli na 2 recenzije.

Prvu (= A) predstavlja kodeks Marc. gr. 509. čija je karakteristika, što u njem (protivno naslovu katene!) dolaze sholiji monaha Nila na prvome mjestu iza bibliških komâ, a na drugom oni Gregorija Nisenskog. Kako se nadalje sholiji Gregorija Nisenskoga nalaze u ovoj recenziji neskraćeni (t. j. u punom tekstu i u boljem tekstualnom stanju, nego su u

izvornom komentaru, kako je izdan od Migne-a Patrol. gr. 44, 756—1120) zaključuje se, da je kompilator katene uzeo i Nilov tekst u prvotnom opsegu (t. j. neskraćen), što bi značilo, da ovdje, barem za prve 3 glave Cantica, imademo u potpunom opsegu sačuvan izvorni tekst Nilova komentara Pjesmi. Megjutim ovaj zaključak prilično koleblju kodeksi 2-ge recenzije t. j. Vat. gr. 2129. i Monac. gr. 84., u kojima se materijal Nilovih sholija nalazi doduše u istom opsegu kao i u prvoj recenziji (t. j. Marc. gr. 509.), ali je tekst sholija Gregorija Nisenskog snažno epitomisan i kraj toga stavljen pred Nilove sholije t. j. na prvo mjesto iza bibliških koma, iz čega bi se istom logičkom konsekvansom dao izvesti zaključak, da je i tekst Nilovih sholija u prvoj recenziji znatno epitomisan. Zasad ostavljam rješenje tog pitanja na stranu, podvlačim samo činjenicu, da prva recenzija nosi karakter katene: Nil-Gregorije, a druga: Gregorije-Nil. i da se u obe tekst Nilovih sholija nalazi u istom opsegu.

Jedino valja, da se požali, što prva recenzija (koja čistotom teksta kud i kamo nadvišuje 2-gu recenziju) pokazuje u svom tekstu jednu znatniju lakunu. T. j. iza riječi: *μαρτυρίας* = fol. 120, 30 (= Migne Patr. gr. 44, 764 D 4 = sredina prve homilije Gregorija Nisenskog) ima u kodeksu Marc. gr. 509. 8 praznih listova. Tekst se nastavlja s riječju: *λεουάνων* (= druga polovina Nilova sholija ka gl. 1, 5. Pjesme). Iz kritičke se investigacije 2-ge recenzije (t. j. cod. Vat. gr. 2129 i Monac. gr. 84), koja je taj odlomak sačuvala, vidi, da je u svemu ispalo 4 sholije potpuno i 1 djelomično, koji su, naravno, morali u tekstu komentara biti suplirani iz potonje recenzije, u koliko nije pritekao u pomoć izvor B.

b) U izvor B pripada samo 1 kodeks t. j. Oxoniensis gr. Auct. Ed. II. 8. (Miscell. 36 — Bodleian Library) naveden gore pod br. 4.

Mjesto naslova stoje riječi: Προσίμιον ἐρμηνείας τοῦ ἁσματος τῶν ἁσμάτων ἐκ διαφόρων συνειλεγμένον. (Isp. Tab. III). Počima: Τὸ τῶν ἁσμάτων βιβλίον (kao i izvor A) — svršava sa οὐρανίων καὶ καθαρῶν (kao izvor C).

Anonimna katena potječe od nepoznata autora (kao i izvor A). Sastavljena je iz sholija raznih Otaca (Nil, Teodorit,

Gregorije Nisenski, Origen, Apolinar, Kiril i Filon), koji su svi, izuzevši Nilove sholije, već izdani.

Od najveće je cijene, od katalogista (i Dr. Faulhabera) nezapažena okoinost, da katena imade za podlogu Nilov komentar. Ne samo naime, da Nilovi sholiji vazda dolaze na prvo mjesto iza bibliških komâ (κείμενον) nego oni i kvantitetom teksta (kako sam potankom analizom ustanovio) nadmašuju u najmanje dvostrukoj mjeri tekst svih ostalih 6 sholijasta.

Čini se, da je katena prepisana iz nekog prastarog arhetipa — uncijala. Na to upućuje ne samo vanredna čistoća teksta, ν ἐφελευστικά pred konzonantima, nego i nedostajanje akcenata, tačaka i ostalih dijakritičnih znakova. S toga se tekst Nilovih sholija ne bi mogao kritički ni determinovati, da nam nije materija ostalih 6 sholijasta drugim (izvornim) putem sačuvana. Ovako je pak uspjelo ne samo provesti tačnu analizu cijele katene, nego i pomoću t. z. „Conspectus criticus“-a, koji se nalazi u mojim „Prolegomenima“ ka rekonstruisanom komentaru, prirediti idealno izdanje i same katene.

I kod ove katene valja da se požali, što joj je arhetip bio češće (navlastito na sredini), lakunozan. Sva su takva mjesta u „Prolegomenima“ tačno označena.

Poslije Cant 4, 1^c, gdje prestaje izvor A, izvor je B na mnogim mjestima sve do na kraj Pjesme (t. j. gl. 8, 14) bio jedino (i dobro) vrelo rekonstruisanom komentaru.

c) U izvor C pripada svih ostalih 14 kodeksâ. Oni čine t. z. Prokopijevu⁵⁾ katenu, i dijele se megjusobno na 3 familije:

α) U 1. familiju idu kodeksi pod br. 5. i 6.

Naslov glasi: Προκοπίου χριστιανοῦ σοφιστοῦ εἰς τὰ ἄσματᾶ τῶν ἁγμάτων ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν ἐπιτομή ἀπὸ φωνῆς Γρηγορίου Νύσσης

⁵⁾ Prokopije Gazejski, s pridjevkom χριστιανὸς σοφιστής (hrišćanski učitelj govorništva) rodio se u Gazi (Palestina), gdje je i svoj vijek proveo (oko 465—528 po Hr.). Mnogo je pisao na retorskom i eksegetskom polju. Ukupna mu se djela nalaze štampana u kolekciji Migne, Patrol. gr. 87, 1—3. Katenu je Pjesmi nad Pjesmama prvi izdao kardinal Angelo Mai u djelu *Classicorum auctorum* Tom 9. p. 257—430. Rim 1831., odakle ju je preuzeo (s izostavljanjem Origenovih sholija) Migne u svoju kolekciju (PG 87, 2, 1545—1753).

καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρέως, Ὠριγένους τε καὶ Φίλωνος τοῦ Καρπαθίου. Εὐσεβίου Καισαρείας καὶ ἑτέρων διαφόρων.

Počinje: Διὰ τῶν ἐνταῦθα γεγραμμένων — Svršava: οὐρανίων καὶ καθαρῶν.

Kako je kodeks pod br. 5 (= Paris. 153) veoma star te pruža i tekst veoma čist, to sam ga uzeo i za izvornu podlogu rekonstruisanom komentaru (= C), gdje nedostaju izvori A i B.

Kodeks se pod br. 6. (Briseljski) po svemu čini, da je prepisan iz Paris. 153. pa se zato ova familija stvarno reducira na samo 1 rukopis (Paris. 153. Isp. Tab. IV.).

β) U 2. familiju idu kodeksi pod br. 7—11.

Kodeks br. 7. (Isp. Tab. V.) nema natpisa, jer počinje fragmentarno sa Πολλῶν ὄνων (s pergamenom zalijepljeno) (= PG 87, 2, 1548D₁₀), a svršava kao i familija α) sa: οὐρανίων καὶ καθαρῶν.

Ostala 4 rukopisa t. j. br. 8—11. imadu doduše naslov: Ἑρμηνεῖα διαφόρων διδασκάλων εἰς τὸ ἄσμα τῶν ἁσμάτων τοῦ σοφοῦ Σολομώντος, ali je taj kasnije od prepisivača dodan, dok su sva 4 rukopisa bilo posredno bilo neposredno prepisana iz kodeksa br. 7. (Paris. 154), što sam već konstatovao u „Biblica“ (2 [1921] 49). Kritički se dakle i ovdje radi o samo 1 kodeksu (Paris. 154), na koji se radi dobrote teksta u rekonstruisanom komentaru vazda obazirem (= C.). Pripominjem još, da descendenti (8—11) počinju katenu sa: Πηγὴ ζωῆς (= PG 87, 2, 1548C₁), što znači, da je arhetip Par. 154. imao u ono doba 1 feuillet više nego danas.

Unutar teksta pokazuje svih 5 rukopisa nebrojeno mnoštvo manjih i većih lakunâ, koje je u arhetipu (Paris. 154) uzročila vlaga, a prepisi su odnosni prostor ostavili namjerno praznim. (Isp. Tab. VI.)

Katena se u priješnje vrijeme pripisivala nekom svećeniku Neofitu, a to zato, što je neki nepoznati autor, pred početne lakunozne stranice 4 potonja rukopisa (br. 8—11), metnuo tekst Neofitova prologa Pjesmi nad Pjesmama.

Naučnu je bludnju u toj stvari prvi raspršio god. 1896. Dr. Bratke, dokazavši iz kodeksa Phillip. gr. 1411. identitet Neofitove katene sa drugima, do onda poznatima, Prokopijevim katenama u Canticum. (Isp. Zeitschrift f. wissenschaft. Theologie 39, 304—307.).

γ) U 3. familiju pripada ostalih 7 kodeksa (12—18).

Naslov je isti kao i u familije α), jedino se poslije riječi: $\acute{\epsilon}\tau\acute{\epsilon}\rho\omega\nu\ \delta\iota\alpha\phi\acute{o}\rho\omega\nu$ dodaje još: $\acute{\eta}\gamma\gamma\omega\nu\ \Delta\iota\delta\acute{o}\mu\omega\nu,\ \tau\omicron\upsilon\ \acute{\alpha}\gamma\iota\omega\upsilon\ \text{Ἰσιδώρου},\ \Theta\epsilon\omicron\delta\omega\rho\acute{\iota}\tau\omicron\upsilon\ \kappa\alpha\iota\ \Theta\epsilon\omicron\phi\acute{\iota}\lambda\omega\upsilon.$

Katena jednako počinje i svršava kao i ona pod α).

Zanimivo je, što ova katena ne samo u naslovu, nego i u tekstu pokazuje, s obzirom na familiju α), znatan plus od 28 sholija (23 potpuno i 5 djelomično). Zato sam je u rimskoj reviji „Biblica“ (2 [1921] p. 48) i stavio na prvo mjesto, jer joj i pripada, ako se vodi računa o kateni uopće a ne samo o Nilovim sholijima. Ovdje je ipak mećem na 3. mjesto, jer u navedenom plusu nije uključen nijedan Nilov sholij.

Kodeksi su ove familije s obzirom na kvalitet teksta vrlo loši, ali s obzirom na kvantitet imaju priličnu cijenu, jer ne pokazuju lakunâ. Gore u noti 5) spomenuto Mai-evo i Migne-ovo izdanje ove katene priregjeno je prema najslabijim kodeksima ove familije (vjerojatno Vat. gr. 1442. Ottob. 124—125 i Ambros. C 267 inf.) pa zato i vrvi nebrojenim pogriješkama, što je uostalom kardinalu Mai-u predbacio i Dr. Faulhaber (Isp. Hohel.-Prov. u. Predig.-Catenen S. 25 ss.). Među svima je relativno najbolji Paris. 172. (Isp. Tab. VII.) pa se na njegova čitanja kao prvaka ove familije vazda uzimao obzir (= C_2). Ostalim se rukopisima nije mogla posvetiti pažnja, jer im čitanja (lectiones variantes) u poregjenju s tekstovima 1-ve i 2-ge familije, pa i samog Paris. 172. pokazuju jedino ortografske pogriješke neatnih prepisivača, kako se to najbolje vidi iz Mai-eva i Migne-ova izdanja, ako se isporedi s rukopisima navlastito 1. i 2. familije ove katene.

Opća je karakteristika Prokopijeve katene, da joj se sholijastički tekst proteže doduše na cijeli Canticum, ali je taj zajedno s Nilovim sholijima, koji su u katenu kasnije umetnuli (jer Nil fali među imenima sholijasta u naslovu) snažno epitomisan. Ipak je epitoma učinjena redovno $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}\ \lambda\acute{\epsilon}\xi\omega\nu$, veoma rijetko $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}\ \pi\alpha\rho\acute{\alpha}\varphi\rho\alpha\sigma\iota\nu$. Odatle joj i naučna vrijednost za rekonstrukciju.

4. Metod, kojim je sastavljen komentar.

Razredivši ovako i ocijenivši rukopisni materijal, pristupio sam, poslije potanke analize kodeksâ, ka rekonstruisanju komentara.

Kao bazu je valjalo uzeti istovremeno rukopise od sva 3 izvora, jer nijedan od njih, s obzirom na materiju Nilovih sholija nije cjelovit, već se sva 3 samo dosta srećno popunjuju. Na nekim mjestima dolaze doduše sva 3 zajedno (= A B C), na drugima 2 (dakle: A B ili A C ili B C), na trećima opet samo jedan (dakle: A ili B ili C).

Usljed daljnje činjenice, što sva 3 izvora pružaju Nilov tekst u nejednakom kvantitetu, pa i radi okolnosti, što je tekst katene 3-ćeg izvora (C t. j. Prokopijeva katena) već 2 puta izdan, dok su tekstovi od prva 2 izvora (A i B) najvećim dijelom još ne izdani, nije ni preparacija izdanja Nilova komentara, s njezine tehničke strane bila posve laka. Navlastice, jer je u posao ulazio još i tekstovni kvalitet t. j. raščišćavanje različnih čitanja (varijanata), ne samo megju pojedinim izvorima, nego i megju pojedinim kodeksima istog izvora i familije. I više sličnih stvari.

Potrebno je dakle bilo, da se kod rekonstruisanja komentara pronagje, i s tehničke strane utvrdi takvi metod, po kojem će čitatelj u jednu ruku odmah razabrati, u kojoj su materiji na pojedinim stranicama knjige upotrebljena sva 3 izvora, u kojoj samo 2 ili samo 1 (gdje su ostali manjkavi) a u drugu ruku opet, da se na prvi pogled vidi, što je u tekstu komentara na pojedinim stranicama izdano, a što ne izdano.

Taj isti način valjalo je upotrijebiti i kod varijanata, da se i megju njima odmah razabere, što se proteže na još ne izdani, a što na već izdani tekst. I slično.

Da se je sve ovo moglo lijepo i jasno udesiti, pomogla je okolnost, što se sva 3 izvora, kolikogod inače različna s obzirom na kvantitet Nilova teksta, u njegovu kvalitetu slažu. Sva 3 naime iznose Nilov tekst *κατὰ λέξιν*. Samo se vrlo rijetko i iznimno nagje štogod u Prokopija *κατὰ παράφρασιν*.

Koristeći se ovom srećom u nesreći, metnuo sam u gornji desni ugao (cornu) pojedinih stranica rekonstruisana komentara velika latinska slova, koja označuju pojedine izvore, i to ABC, gdje su na stranici sva 3 izvora zastupana, AB, ili BC, ili AC, gdje su samo 2, a A, ili B, ili C, gdje je samo 1 zastupan.

A da se opet uzmogne na svakoj stranici (u koliko to na pojedinima dolazi) razlikovati još ne izdana materija od izdane, to sam prvu (pa radilo se i o jednoj samo riječi) u

rukopisu potcrtao ili sa strane (ako je dulji tekst) izvjesnom ogradom označio — da bude u tisku kurziv; dok sam već izdanu materiju ostavio bez ikake oznake za tisak (garmond).

Isti se princip aplikovao i na različna čitanja (varijante), gdje se na taj način odmah može vidjeti, što se proteže na još ne izdani tekst (kurzivni petit), a što na već izdani tekst (obični petit). Sjem toga je uvijek označeno, u kojoj je materiji izvor B (odnosno i C) s obzirom na A manjkav.

Upotrebom se ovakog metoda postiglo, da čitatelj na pojedinim stranicama odmah zapaža:

- a) što pripada kojemu izvoru i u tekstu i u varijantama; i
- b) što je u tekstu na pojedinim stranicama ne izdano, a što izdano (u koliko potonje na pojedinima dolazi).

Mislim, te smijem kazati, da je rekonstrukcija provedena na najsavršeniji način, koji se je mogao pronaći prema postojećem rukopisnom materijalu.

Sav je posao kraj drugih briga: profesorske i učiteljske službe (starozavjetna eksegeza, jevrejski, arapski, sirski i haldejski jezik), 3-godišnje (dosad još nedovršene) polemike u „Bog-Smotri“ protiv tobožnjih „aprosimativnih“ i „dubitativnih“ (= pogrješnih) govora u sv. Pismu, izvorna rješavanja u tom pogledu iznesenih poteškoća (difikulteta), prevogjenja Psalama i drugokanonskih sv. knjiga iz jevrejskog i grčkog (što mi sve leži u rukopisima, dijelom dovršeno i izdjeljano, dijelom nedovršeno) i — last not least — čestih bolesti, — bio najzad poslije 6 godina priveden kraju.

Koncem januara 1920. bila je rekonstrukcija Nilova komentara svršena, predstavljajući, kako mislim, prvi pokušaj kritična izdanja iz katenâ u takvom obliku.

5. Rekonstruisani komentar.

1. Rukopis se dijeli na a) Uvod (I—IX); b) Prolegomena (1—156) i c) sâm komentar (1—219).

Uvod sam i Prolegomena napisao izvorno njemačkim jezikom, s toga, što su, po mom sudu, Nijemci prvi, koji su kritičkim načinom zaorali u polje katenske literature. Iz njihovih sam spisa stekao i početno znanje o katenama. Samo sam neke stvari izložio latinskim jezikom. (Cf. „Biblica“ [2 (1921) 45—52]. U Prolegomenima su potanko ispitani kodeksi od sva 3 izvora, iz

kojih je sastavljen komentar. Navlastice je pomna briga posvećena katenama izvora A i B, koji su došle ne izdani. One su minuciozno analizovane i rezultati analizâ predočeni u t. z. „*Conspectus critici*“, koji idealnim načinom predstavljaju izdanje samih katenâ.

2. Da se vidi, koliko je koji od (3) izvora pridonesao u materiji, podajem ovdje jasnoće radi konačne rezultate iz „kritičkih Konspekata“, što se nalaze u „*Prolegomenima*“.

Prema njima imade u rekonstruisanom komentaru od 117 versova što ih broji Pjesma nad Pjemama sa svojih 8 glava (*Capita*), sholijastički istumačeno:

I. Iz katene izvora A odnosno A_1 :

a) potpuno:

Cap. 1, 1—4, 4, 1a—b = 45 versova i $\frac{1}{3}$,

b) fragmentarno:

Cap. 4, 1c (početak) = $\frac{1}{3}$ versa.

c) neprotumačeno:

Cap. 4, 1d—8, 14 = 71 vers i $\frac{1}{3}$.

II. Iz katene izvora B (Oxfordska katena) istumačeni su:

a) potpuno:

Cap. 1, 1—3, 5	}	72 versa
„ 4, 10—12		
„ 5, 1c—g		
„ 6, 7—9		
„ 7, 1c—8, 14		

b) fragmentarno:

Cap. 3, 6 (početak)	}	12 versova
„ 3, 7—8 (konac)		
„ 3, 9—10 (početak do sredine)		
„ 4, 5—6a (sredina do kraja)		
„ 4, 6b (početak do sredine)		
„ 4, 9 (sredina do kraja)		
„ 4, 13—15 (početak do sredine)		
„ 5, 2a—b (početak do sredine)		

c) neprotumačeno:

Cap. 3, 11—4, 4	}	32 versa
„ 4, 7—8		
„ 4, 16—5, 1a—b		
„ 5, 2c—6, 6		
„ 6, 10—7, 1a—b		

III. Iz izvora C (Prokopijeva katena) istumačeno je:

a) u izvratku (excerpta):

Cap. 1, 3—5	}	99 versova
„ 1, 14—4, 6		
„ 4, 8—6, 2		
„ 6, 4a		
„ 6, 7—11		
„ 7, 1c—8, 2		
8, 5—14		

b) neprotumačeno:

Cap. 1, 1—2	}	18 versova
„ 1, 6—13		
„ 4, 7		
„ 6, 3		
„ 6, 4b—6		
„ 6, 12—7, 1a—b		
„ 8, 3—4		

Ako se sada međusobno isporede sva protumačena i neprotumačena mjesta u sva 3 izvora, to izlaze slijedeći rezultati:

a) potpuno i u velikom se opsegu tumače:

Cap. 1, 1—4, 1a—b	}	77 versova
„ 4, 10—12		
„ 5, 1c—g		
„ 6, 7—9		
„ 7, 1c—8.		

b) u izvratku i fragmentarno:

Cap. 4, 1c—6	}	34 versa
„ 4, 8—5, 1a—b		
„ 5, 2—6, 2		
„ 6, 4a		
„ 6, 10—11		

c) neprotumačeno je u sva 3 izvora:

Cap. 4, 7	}	6 versova
„ 6, 3		
„ 6, 4b—6		
„ 6, 12—7, 1a—b		

Pošto je međutim Cap. 6, 4b—6 = Cap. 4, 1c—3, pa je to ondje (Prokopije) i protumačeno, to ostaju u rekonstruisanom komentaru iza konzultacije kodeksâ sviju 3 izvora od 117 ver-

sova Cantica neprotumačena samo 3 versa i $\frac{1}{2}$ t. j. Cap. 4, 7; Cap. 6, 3. 12 i Cap. 7, 1a—b.

Imajući na umu dosadanji pravi rasap Nilova komentara u sholijastičke komade i komadiće po raznovrsnim katenama, može se ovako provedena rekonstrukcija smatrati vrlo uspjelom, i rekonstruisani komentar, sa 219 stranica u rukopisu s obzirom na okolnost, što Canticum broji samo 8 glava, i veoma opsežnim.

U njem je monah Nil lijepim grčkim jezikom istumačio Azmu (Pjesmu) alegorijski o Hristu i njegovoj Crkvi iz pogana ($\eta \epsilon \xi \epsilon \theta \nu \omega \nu \epsilon \kappa \kappa \lambda \eta \sigma \iota \alpha$) u opreci s drugim otačkim komentatorima, koji su je tumačili o Hristu i sinagozi, ili o Hristu i čovječanstvu, napose onome vjernom Bogu ili o Hristu i pojedinoj duši. Sastavio je pak svetitelj svoje djelo u staračkoj dobi ($\epsilon \nu \tau \omega \gamma \eta \rho \alpha$), jer je poznato, da se Pjesma u starini nije davala na čitanje mladićima.

U komentaru ima oko 440 citata iz više od 40 knjiga Staroga i Novoga Zavjeta. Sva su ta mjesta u njem, prema Hatch and Rethpathovoj LXX konkordanci tačno označena.

3. Kako Nilov komentar pruža u grčkom jeziku književni materijal dosele najvećim dijelom još ne izdan, nije čudo, što u njem ima grčkih riječi, koje nisu registrovane ni u najvećim grčkim rječnicima, pa ni u Svidinom, Pappo-ovom ni onom Henrika Stefana. To su n. pr. imenice: οἰνότης, γαλακτότης; glagoli: προσαναδενδρόω, ἐπιδιαστιζω; pridjev: ἑπταλαμπής.

Komentar izlazi prema tome zanimiv i za grčke filologe i leksikografe.

6. Autentičnost.

Što se tiče autentičnosti, ona je van svake sumnje. Dokazuju je s jedne strane svjedočanstva brojnih grčkih rukopisa, koji — premda različnih izvora — odnosnu sholijastičnu materiju, iz koje je sastavljen komentar, stalno pripisuju Nilu Monahu. S druge strane imade za njegovu autentičnost upravo klasičnih svjedočanstva u ostalim, već izdanim, Nilovim djelima. Navlastice pružaju u tom pogledu upravo sjajne dokaze gore u noti 4) pomenute Nilove rasprave: *Διηγρήματα*, traktat Πρὸς Ἀγάθιον μονάζοντα (= „Peristeria“) te spis Περὶ ἀκτημοσύνης (De voluntaria paupertate ad Magnam).

Ovdje iznosim u izvatku neka mjesta, što sam ih svojedobno objelodanio u rimskoj reviji „Biblica“ (2 [1921] 51—52). Na pr.:

1. U *Δηγήματα* (Narratio III. = PG 79, 624 B 13 ss.) čitamo: . . . ὁ προφήτης φησὶν, ὅτι „Ὁ συνάγων τοὺς μισθοὺς συνήγαγεν εἰς ἀπόδεσμον τετροπημένον“ · οὕτω βαλλομένους καὶ ἤδη ἐκρέοντας · οὐ χρονίζοντας ἐν τῷ ἀποδέσμῳ, ἀλλ' ἄξέως τὸν δεσμὸν παρατρέχοντας“. Istu misao nalazimo izraženu i u Pjesminu komentaru ad Cap. I, 10. gdje se veli: „ . . . καλῶς ὁ προφήτης εἶπεν · „ὁ συνάγων, τοὺς μισθοὺς, συνήγαγεν εἰς ἀπόδεσμον τετροπημένον“ . . . οὕτω γινόμενον καὶ ἤδη φθειρόμενον, οὐ χρονίζον ἐν τῷ ἀποδέσμῳ, παρατρέχον δὲ τοῦτον“. (Cf. cod. Marc. gr. 509. f. 142 v, 23 ss. ili Miscell. gr. 36 p. 32, 16 ss. pod lemma Νεῖλου). Slično i spis *Περὶ ἀκτημοσύνης* cf. PG 79, 977 A 4 ss.

2. Nadalje u spisu *πρὸς Ἀγάθιον μονάζοντα* (Peristeria = PG 79, 960 D 9 ss.) čitamo: „Ὡς γὰρ τὸν τοῦ ὑπερηφάνου τράχηλον νεῦρον καλεῖ σιδηροῦν διὰ τὸ δύσκαμπτον . . . οὕτω τὸν τοῦ ἐναρέτου καὶ μετρίοφρονος ὀρμίσκον προσαγορεύει χρυσοῦν, ἀπὸ μὲν τοῦ σχήματος τὴν κατάστασιν . . . αἰνιτιόμενος“. Ovine opet gotovo od riječi do riječi odgovara, što se nalazi u komentaru ad Cap. I, 10.: „Ὡς γὰρ τοῦ ὑπερηφάνου τὸν τράχηλον νεῦρον καλεῖ σιδηροῦν διὰ τὸ δύσκαμπτον, οὕτω τὸν τοῦ μετρίοφρονος ὀρμίσκον ὀνομάζει, ἀπὸ τοῦ σχήματος τὸ εἶδος σημαίνων τῆς ἀρετῆς“. (Isp. Cod. Marc. gr. 509 f. 142, 18 ss. ili Miscell. gr. 36.p. 31, 5 ss. pod lemma Νεῖλου) itd. Ostala su mjesta pribilježena in margine komentara.

7. Edicija.

Komentar ima izaći „inter Monumenta Biblica et Ecclesiastica“, što ih je prije rata počeo izdavati Pontifički Biblijski Institut. (Isp. „Biblica“ 2 (1921] 453. nota 1., gdje to stoji štampano.) Razlog pak, što dosele nije izašlo jest taj, što su fondovi Biblijskog Instituta, uslijed ratnih i poratnih prilika, doživjeli sličnu valutarnu sudbinu, koju i fondovi u drugim državama; pali su naime s italijanskom lirom od 100 na 21 zlatnog pariteta. S tim pak Biblijski Institut jedva izdaje svoje 2 revije „Biblica“ i „Verbum Domini“ i stručna djela svojih profesorâ, ne mogući voditi u prvom redu brige o stranim profesorima, kao što je ne vode ni naše akademije. Bilo bi stoga časno, da se kogod u nas sjeti Biblijskog Instituta, jer smo sada slobodan narod i na glasu kao bogat kraj, pa će se brzo moći pristupiti ediciji ovog djela. Svojedobno sam putovao novcem, što ga je neki Englez poklonio Biblijskom Institutu u naučne svrhe.

OGLED.

(Specimen.)

Da se vidi način i metod, kojim je za izdanje spremljen rekonstruisani komentar, iznosim iz njega kao specimen nekoliko mjesta, i to: 1. Nilov Prolog (Predgovor) Pjesmi; zatim po jednu komu s tumačenjem: iz početka (Cap. I. 1), pa sredine (Cap. IV. 6b) i svršetka (Cap. VIII. 13—14) komentara.

Znakovi (Sigla):

A = cod. Marc. gr. 509.

A₁ = „ Vat. gr. 2129.

A₂ = „ Monac. gr. 84.

B = „ Ox. Bodl. gr. Auct. Ed. II. 8 (Miscell. gr. 36).

C = „ Paris. nat. gr. 153.

C₁ = „ Paris. nat. gr. 154.

C₂ = „ Paris. nat. gr. 172.

C₃₋₇ = codices supra pag. 5. num. 13—18.

Ed. = Editiones Mai et Migne cat. Procop. in Cant.

< nema, fali.

+ dodaje.

∞ megjusobno se premješta.

[ ] interpolirani tekst.

NB. Pošto Zaklada tiskare „Narodnih Novina“, gdje je ovo štampano, nema svih onih grčkih slova, o kojima govori pisac na str. 12. ove radnje, to je u Ogledu, što slijedi — i u tekstu i u notama — dosele neizdani tekst označen poludebelim kurzivnim petitom, a izdani običnim malim petit slovima.

In Specimine sequenti ea, quae ex scholiis Nili in catena Procopii (fons C) a Card. Mai (Class. Auct. IX. 257—430) et Migne (PG 87, 2, 1545—1753) iam pridem edita sunt, litteris communibus (petit) indicantur, ea vero, quae nunc primum e catenis fontium A et B supra nominatorum in lucem prodeunt, litteris semipinguibibus (petit cursivum) impressa sunt.

ΝΕΙΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟ ΕΙΣ ΤΟ ΤΩΝ ΑΙΣΜΑΤΩΝ ΑΙΣΜΑ ΥΠΟΜΝΗΜΑ.

Πρόλογος.

Τὸ τῶν ἁσμάτων βιβλίον ἔοικε γυναικί, **καὶ** φυσικῶ κάλλει φαίδρονομένη, **A**
καὶ κόσμῳ πολυτελεῖ τὸ φυσικὸν προσεξηγοημένη κάλλος· σεμνῇ δὲ τὸ ἦθος καὶ **B**
τῷ φαινομένῳ σχήματι πολὺ κατὰ τὸ κεκρομμένον ἐναντίως διακειμένη. Ὡς γὰρ **C**
ἐπὶ τῆς τοιαύτης γυναικὸς, ἥ μὲν ὄψις ἡδονὴν κινεῖ τοῖς ἀκαλόστοις, ἥ δὲ πείρα
5 διελέγχει τὴν σωφροσύνην οὐ συναινοῦσαν τῇ προχείρῳ σκηπῇ, οὕτως ἐπὶ τοῦ προ-
κειμένου βιβλίου, ἥ μὲν λέξις ἐρωτικώτερον ἐσχηματισμένη, δοκεῖ πως δέλεαρ *ἡδονῆς*
γίνεσθαι τοῖς ἀπαιδεύτοις, ἥ δὲ διάνοια τὸ αὐστηρὸν τῶν μυστηρίων ἀνακαλύπτουσα,
τοῖς προσεγγίζουσι τὴν τῶν νοημάτων δυσχέρειαν εὐπαράδεκτον ποιεῖ διὰ τῆς ἐν τῇ
λέξει τέρψεως **καὶ μιμείται γυναῖκα σοφίσματι τῷ κάλλει κεκρομμένην κατὰ**
10 **τῶν νέων πρὸς σωφροσύνης διδασκαλίαν, ἄλλο σχηματιζομένην καὶ ἄλλο**
οἰκονομοῦσαν. Ὡςπερ γὰρ *ἡ* διὰ τῆς ὄψεως ἐλοῦσα καὶ πόθον ἐνεργα-
σαμένη δριμύν, *εὐκόλως* μεταγεί: τὴν διάνοιαν τῶν ἀλότων, πρὸς ὅπερ
ἂν βούλῃται, *προκεχειρωμένους λαβοῦσα* τῷ πάθει καὶ δουλείαν ἀνθαι-
15 *ρετον ὑπομένοντας* διὰ τὴν τῆς ποθομένης ὄψεως ἀπόλαυσιν — ἐπελα-
φρίζει γὰρ *αὐτοὺς τὸν πόνον τῶν ἐπιταγμάτων ὃ πρὸς τὴν ἐπιτάττωσαν*
ἔρωσι, καὶ τὸν τῆς δουλείας ζυγὸν κοῦφον νομιζοῦσιν, *ἐπανάγκασμα τῆς*
εὐπειθείας τὴν τυραννίδα τῆς διαθέσεως ἔχοντες — οὕτως *ἡ* ἐναπο-
κειμένη τῷ βιβλίῳ τούτῳ διάνοια πρὸς τὴν παραδοχὴν ῥαδίως ἔλκει τοὺς
ἐγτυγχάνοντας, τῷ τῆς λέξεως αὐτοῦ ἐπαγωγῇ προηθύνασα καὶ δουλεύειν
20 πείθουσα τῇ τῆς θεωρίας σεμνότητι, ἐκ τῆς περὶ τὸ γράμμα δοκοῦσης ἐμπαθείας
ἐδημηγάνως ἐπὶ τὴν τῶν σημαινομένων δογμάτων ὀδηγοῦσα μυσταγωγίαν. Ὡς ἂν
οὐκ μὴ προσκεχηγότες τῷ προχείρῳ τῆς λέξεως οἱ πολλοὶ εἰς τὸν κε-
κρομμένον θησαυρὸν διακώπτειν ἀδυνατῶσι, διὰ τὸ περισπᾶσθαι τῇ πι-
θανότητι τῆς λέξεως — εἰωθότων πως τῶν ἀσθενεστέρων τέρψει μᾶλλον ἢ
25 ὀφελείᾳ δουλοῦν τὴν διάνοιαν — ἀνακάμψαι τὸν νοῦν δικαίαν ἐλογισάμενην
ἀπὸ τῆς περὶ τὴν λέξιν τερπνότητος ἐπὶ τὴν ἐν τοῖς νοήμασι σύνεσιν ἐπι-
στρέφων τοὺς ἐκ τῆς τοῦ γράμματος ἀναγνώσεως, ἐπὶ αἰσχρὰς ὀλισθαί-
νοντας ὑπονοίας καὶ διεγείροντας τὰ πάθη ἐκ τοῦ φιλοτιμεισθαι περὶ
τὴν τοῦδε τοῦ βιβλίου ἀνάγνωσιν, καὶ πληροφοροεῖν οἰομένους τὴν νόσον
30 τῆς ἀκαθάρτου ἐπιθυμίας διὰ τοῦ συνεχῶς ἐνδιατρίβειν τοῦτοις τοῖς
λόγοις — τῇ μνήμῃ τῶν κεκρομμένων μελῶν ἱστορίας οὐκ ἔλαττον εὐ-
φραίνεσθαι νομιζοντας — ἵνα μὴ τὸ τῶν νοημάτων ἀμόλυτον βδελυροῖς
ἐπιταράττωσι λογισμοῖς. Κοιλίας γὰρ καὶ μαζῶν, ὀμφαλοῦ τε καὶ μηρῶν,

1 καὶ < CC₁₋₂ | 2 προσεξηγοημένη AC | προσεξηγοημένη B A₁ | 6 ἡδονῆς
B | < AC | 10—11 σχηματιζομένην—οἰκονομοῦσαν B | σχηματιζομένη—
οἰκονομοῦσα A | 11 Ὡςπερ! Ως B | 12 ἀλότων B | ἐλότων! A | πρὸς
ὅπερ B | ἐφ' ὅπερ A | 16 κοῦφον B | μειζον! A₁₋₂ | 19 ἐπαγωγῇ A₁₋₂ B |
< A | προηθύνασα B | προηθύνοσα A, A₁₋₂ | 22 προσκεχηγότες AB |
προσεσχηγότες A₁₋₂ | 23 διακώπτειν AB | προκόπτειν A₁₋₂ | 25 ἀνα-
κάμψαι B | ἀνακαλόψαι A. | 33 ἐπιταράττωσι B | ἐπιτάττωσι A.

- καὶ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῆς φύσεως συγκεκαλυμμένων σεμνῶς, περισπού- **A**
 δαστος μὲν ἢ θεῶν μάλιστα τοῖς φιληθόνοις· καὶ ἡ μνήμη δὲ τούτοις **B**
 ἀρκεῖ πρὸς παραμυθίαν τοῦ πάθους πολλάκις, φλεγόμενοις τῇ μανίᾳ
 τοῦ ἔρωτος καὶ ταῖς φαντασίαις ἐναδολεσχεῖν ἐθέλουσι τῶν ποθουμένων·
 5 **Οὐ φρίττουσι γὰρ οἱ δειλαῖοι τοῖς θεοῖς λογισμοῖς, ὁδηγεῖσθαι σπου-**
δάζοντες πρὸς τὸν τῆς ἀσεβείας ὄλεθρον, καὶ μιαιοῦν ἐνθυμίαις συκο-
φαντοῦντες τὴν ἀκήρατον ἔνοιαν τῆς ἁγίας γραφῆς. Ἐρπαθὲς δρᾶμα
 τὸν δίκαιον πρὸς ἐρώμενον καὶ ἐρώσαν τουτῆ συντεθεικέναι τὸ ἄσμα
 νομίζοντες, οὐχὶ δὲ μυστικῆς νυμφαγωγίας προφητεῖαν ψυχῆς τελείας
 10 καὶ τοῦ θεοῦ λόγου προαναφωνήσαντος, πνευματικῆ χάριτι καὶ οὐ βακ-
 χεῖα ἐρωτικῆ πρὸς οἶστρον ἐμμανῆ κινήθεντος ὑπὸ τοῦ πάθους. Πάντως
 δὲ τινες τῶν πρὸς τὸ διαβάλλειν ἐτοιμῶν ἀπειροκαλίαν ἐγκαλεῖν μέλ-
 λουσι τῷ λόγῳ, ἄκαιρον φιλοτιμίαν κρίνοντες τὴν εἰς τὰ πολλοῖς ἔγδη
 πεπονημένα ἐξήγησιν. Ἀρκεῖν γὰρ, φήσουσιν ἴσως, καὶ ἐνὸς τῶν εἰς τὸ
 15 ἄσμα λόγον καλῶς εἰρηκότων ὠφελήσαι τοὺς φιλομαθῶς ἔχοντας, οὐκ
 εἰδότες, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν εἰς τὴν γραφὴν λεγόντων ἔλεγχος τοῦ πλοῦ-
 του τῶν νοημάτων γίνεται αὐτῆς, καθάπερ ἄνεων ἀντιλούντων πηγῆν
 καὶ οὐ νικῶντων τῷ πλῆθει τὴν ἀκμὴν τῆς διαρκοῦς ἐπιρρόης. Πλείον
 γὰρ ἀεὶ τὸ ὑπὸ τῆς χάριτος ὀχετηγούμενον τοῦ ἀρρομένου ἐστίν, ὡς
 20 πάντα τὸν ἐπιβάλλοντα τῇ θεωρίᾳ πλέον ὁμολογεῖν τῶν νενοημένων τὸ
 καταλειπόμενον, τῆς κατ' ὀλίγον προβάσεως ἐπὶ τὸ βάθος αὐτὸν ἀγοῦ-
 σης τῶν νοημάτων καὶ ὡς ἐκ παλιρροίας ἀμπότewς ἐπικλοζούσης ἰλιγγῶ
 τὴν νόησιν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν κατ' ἐξουσίαν αἰρείσθησαν, ὅπερ ἂν αὐτοῖς
 εὐλογον φαίνεται, ἐγὼ δὲ — εἰ μὲν καὶ ἄλλοις τισὶ χρήσιμος ἔσται ὁ
 25 λόγος οὐκ οἶδα — τὰ δὲ γε νῦν βλαστήματα τῆς ἐν τῷ νοεῖν ἀκραζούσης
 τῶς διανοίας βουλόμενος ἐμαυτῷ ἐν τῷ γήρᾳ, εἰ φθάσαι γένοιτο, φυ-
 λάξαι πρὸς τέρψιν ὑπόμνημα, τοῦτον ἀνεδεξάμην τὸν πόνον, ὅτε καριοῦσα
 ἢ φύσις πρὸς τὰς τῶν νοημάτων ἀποκνήσεις γίνεται ἀργότερα, τοῦ ἐμ-
 φύτου θερμοῦ σβεσθέντος τῷ τῆς ἡλικίας ψυχρῷ, καὶ οὐκέτι πρὸς νόησιν
 30 ῥιπίζεσθαι δυναμένου, ἀλλὰ λαμπάδος δίκην ἀμαυρωθείσης τῷ περι-
 ἔχοντι κρημῷ καὶ οὐ δεικνουόσης τῇ ὕφει φωτὶ πολλῷ τὰς φύσεις τῶν
 ὑποκειμένων πρὸς κατανόησιν. Ταῦτόν γὰρ τῇ τῶν γυναικῶν μήτρα πάσ-
 χειν ὁ νοῦς πεφυκῶς, εὐτοκία μὲν χρήται ἀκραζουσῶν τῶν τοῦ σώματος
 35 ὑπομένων· τούτων δὲ ἐκλειπουσῶν διὰ τὸ γῆρας, στεירוῦται καὶ πήρωσιν
 ὑπομένων· τῶν διανοητικῶν ὀργάνων συνασθενησάντων τῷ σώματι καὶ οὐ
 πεφυκῶτων ὁμοίως ἐνεργεῖν ἔτι τῇ οἰκειᾷ ἐνέργειαν.

3 τοῦ πάθους BA1] < A | 6 ἀσεβείας B] ἀληθείας A, ἀληθείας
 A1-2 | 8 πρὸς ἐρώμενον B] προσερόμενον A | 10 θεοῦ—προαναφω-
 νήσαντος B] θεοῦ - προαναφ' A | 13 πολλοῖς A] πολλῶν B | 14 τῶν
 B] < A | 15 λόγον B] < A | εἰρηκότων B] εἰρηκότος A | 17 ἄνεων
 B] ἀέν' A | 19 ἀρρομένου B] ἀρρόμένου! A | 20 πλέον B] πλείον A |
 21 22 ἀγοῦσης B] ἀναγοῦσης A | 22 παλιρροίας B] παλλιροίας! A |
 24 φαίνεται B] φανήται: A | 25 οὐ οἶδα B] < A | ἐπὶ τὰ A] τὰ δὲ γε
 B | 27 τοῦτον < B | τὸν πόνον ἀνεδεξάμην ~ B | καριοῦσα B] κά-
 μουᾶ A | 28 ἢ φύσις — ἀργότερα B] ἢ φύσις ἀργότερα πρὸς τὰς τῶν
 νοημάτων γίνεται ἀποκνήσεις ~ A | 30 ἀλλὰ B] < A | 33 εὐτοκία B]
 εὐτοκίαν! A.

Cap. I. 1.

Ἄισμα ἄσμάτων, ὃ ἐστὶ Σαλομών. (A₁).

A
B

Πολλῶν ὄντων ἄσμάτων καὶ φθῶν, ὡς ἡ Γραφή διδάσκει, τῷ Σαλομών, ἡς φυσικῆ θεωρίᾳ ἤσσε περὶ φυτῶν καὶ ζῴων ἕως τῆς ὑσώπου τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοίχου μελωδήσας φυσικῆ ἁρμονία, ἐν ἐξ-
5 αἶρετον τοῦτο τῶν πολλῶν καὶ ὑπερέχον, ὡς ἐν δραματικοῖς ἄσμασι τὸ περιέχειν τοὺς ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰῶνων ἐκβησομένους κατὰ θεϊαν οἰκονομίαν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων μυστικὸς λόγος. Ἄισμα δὲ εἰρηται, ἐπειδὴ ὡς ἐν ἐπιθαλαμίῳ δράματι τὸν ἔρωτα, ὃν ἔχειν εἰκὸς πρὸς ἀλλήλους νομφίον καὶ νόμφην, τοῦτον **Ἡνεύματι** ἀγίῳ κατασχεθεῖς διεξήλ-
10 θεν ὁ Σαλομών· νομφερομένην τῷ Χριστῷ τὴν ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς ἁγίας δυνάμεις χορευτικῶς ἐπ' αὐτῇ τὸ γαμικὸν ἄδοῦσας ἄσμα, προφητικοῖς ὀφθαλμοῖς προιδῶν. Τοῦτο τὸ ἄσμα καὶ αὐτῇ ἕδεν κελεύεται ἡ μέλλουσα νομφοστολεῖσθαι, πόρνη διὰ πολυθεΐαν ὑπάρχουσα πρότερον, παρὰ ἐνὶ προφύτῃ οὕτως· „**Πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις, λάβε**
15 **κίθάραν, ῥέμβυθουσον, πολλὰ ἄσον, ἵνα σου μνεΐα γέννηται.**“ Ὁ καὶ ποιήκεν ὑπακούουσα τῷ προστάγματι· μετὰ γὰρ τὸ πολλὰ ἄσαι καὶ καλῶς κιθαρῆσαι, τὴν μνήμην τοῦ εἰπόντος· „**Πολλὰ ἄσον, ἵνα μνεΐα σου γέννηται,**“ ἐπὶ τὴν ὑπόσχεσιν διεγείρουσα, εὐκτικῶς φησι πρὸς αὐτὸν ἀρ-
χομένη τοῦ δράματος·

Cap. IV. 6b.

Πορεύσομαι ἑμαυτῷ πρὸς τὸ ὄρος τῆς σμύρνης καὶ πρὸς
τὸν βουνὸν τοῦ Λιβάνου.

B
C

Ἐπειδὴ εἶδεν οὕτω καλὴν τὴν νόμφην [εἴτε φυγὴν, εἴτε καὶ τὴν ἐκκλησίαν], σπεύδει λοιπὸν ἐπὶ τὸν θάνατον, ἵνα παραστήσῃ αὐτὸς ἑαυτῷ τὴν ἐκκλησίαν μὴ ἔχουσαν σπῆλον ἢ βυτίδα ἢ τι τῶν τοιοῦτων, καὶ ἵνα καθαρῶς αὐτὴν τῷ λουτρῷ
5 τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, ἣν καὶ παραστάσαν τοιαύτην ὁ Δαυὶδ ἐωρακῶς πρὸς

2—4 cf. 3 Reg. 5, 32—33 (28—29) | 14—15 Naum 3, 4 + Is. 23, 16.

4—5 τῶν πολλῶν ἐξαιρέτον τοῦτο ~ A, in textu B | 8 ἐν B] < A | 12 προφητικοῖς—ἄσμα B] < A | 13—14 ἡ μέλλουσα—προφύτῃ οὕτως B] ἐν (< A) ἐνὶ τῶν προφητῶν ἡ μέλλουσα—πρότερον οὕτω ~ A(1). | 15 μνεΐα σου ~ A, in textu B | 16 ὑπακούουσα B | μετὰ γὰρ] καὶ μετὰ B.

1—2 τὸ C] < B | 3 Ἐπειδὴ + δὲ C₁ solus cum desc. | εἶδεν BCC₁ (cum desc.). Ed. (Mai et Migne) omittunt εἶδεν atque ex scholio praeced. (Greg.) iuxta Ca (Bruxell.) verba in fine **Εἶτα ἐπίγαγεν** huc trahunt. | 4 λοιπὸν BC₂₋₇ λιπὸν CC₁ | αὐτὸς ἑαυτῷ B] ἑαυτῷ ταύτην C | 5 τι BCC₁₋₂ < reliqui et Ed. | τῶν τοιοῦτων] τοιοῦτον C | αὐτὴν καθαρῶς ~ CC₁₋₂ cum desc. | αὐτὴν < C₈₋₇ et Ed.

- τὸν νομφίον ἔλεγεν· „**Παρέστη ἡ βασιλίσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ**“ — καὶ τὴν ἀξίαν εἰς ἣν ἐκλήθη δηλώσας διὰ τῆς βασιλείας καὶ τὴν πολιτείαν διὰ τῶν ἐνδυμάτων, ἣν αὐτῇ πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ νομφίου ἐξόφρηεν, καὶ τὸ ἄτυρον καὶ μέτριον διὰ τῆς στάσεως. **Ἦν γὰρ μὴ μέγα φρονὴ τῇ ἀξίᾳ φεωρημένη πρὸς ἀπόνοιαν, παρέστηκεν λειτουργικῶ σχήματι κολάζουσα τὸ νομφίου τὸ ὑπέραυχον καὶ τὴν πολιτείαν λάμπουσαν ἐν τῇ τῶν ἐνδυμάτων βλέπουσα ποικιλίᾳ τῆς τέχνης οὐκ ἀρνεῖται τὴν πρότασιν, λέγουσα· „Τίς ἔδωκε γυναίξιν ὑφάσματα σοφίαν“, οὐ πόνοις οικείοις, ἀλλὰ τῇ χάριτι τοῦ παρέχοντος τὸ πᾶν ἐπιγράφουσα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πάνσοφος Μωσῆς εὐκόλως ἐπαίρειν τοὺς εὐχερεῖς εἰδὼς τὰ κατορθώματα, κλωσμα ὑακίνθινον ἐξάπτειν τῶν κρασπέδων τοῦ ἱματίου προσέταξεν, ἵνα, ὅταν ἐπαίρῃ πρὸς ἀλαξοῖαν τὸ ἔργον, συστέλλῃ τοῦ τεχνίτου ὁ φόβος, τοῦ διδάξαντος ὑποφαίνων τὴν δύναμιν. Εἰ γὰρ ἀρχὴ ἱματίου τὸ κράσπεδον, ἄρα φόβος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, οὐ τὸ κλωσμα τὸ ὑακίνθινον ἐξάπτειν κελουμένα, ὑπομνηστικῶν τῶν μετριάζειν διακούτων ἐντολῶν, ἵνα πρὸς τὰ κατορθώματα βλέποντες μὴ τοῖς πόνοις τὴν δύναμιν ἐπιγράφωμεν λέγοντες κατὰ τοῦ περιαντολόγου ἐκείνου· „Ἡ ἰσχὺς μου καὶ τὸ κράτος τῆς χειρός μου ἐποίησέν μοι τὴν δύναμιν“, ἀλλὰ ἐγνωμόνως ὁμολογῶμεν, ὅτι κύριός ἐστιν ὁ διδοὺς ἰσχύν.**
- 20** **Ἐποικιλμένην δὲ παρέστησεν αὐτῇ τὴν βασιλίδα ἐνδοξὸν ὁ νομφίος, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα, πορευόμενος πρὸς ὕρον τῆς σμύρνης.** Πορεύεται δὲ ἐπὶ τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ καὶ τὸν θάνατον οὐκ ἀνάγκη, ἀλλὰ ἔκων, ἐξουσίαν γὰρ ἔχει θεῖνα: τὴν φυγὴν αὐτοῦ καὶ λαβεῖν, καὶ ἀφ' αὐτοῦ τίθησιν αὐτήν. **Ταῦτα δὲ φησὶν ἐπισημαζὼν τοὺς ἀνάγκη τῷ βουλήματι τοῦ πατρὸς αὐτὸν πείθεσθαι λέγοντας καὶ οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει τὰ τῆς οἰκονομίας ἐνεργοῦντα. Ὅταν δὲ φησι· „Πορεύσομαι πρὸς τὸ ὕρον τῆς σμύρνης“, τότε καί· „πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ Λιβάνου πορεύσομαι“ μετὰ τὴν τοῦ*) . . . . .**

- 30** ὄρανος ἀνάληψιν. Ὅρος γὰρ τὸν θάνατον ἐδήλωσεν, μεθ' ὃν βουνὸν τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς C ὄρανος ἀνάληψιν. Ὅρος μὲν τὸν θάνατον διὰ τὸ φοβερόν· βουνὸν δὲ τὴν ἀνάστασιν, διὰ τὸ τῇ ἐλπίδι τοῦ θανάτου τὸ δεινὸν ἐπελαφρίζειν· Κατὰ μέρος δὲ ἐπαίνεας τὰ μέλη τῆς νόμφης, διὰ τοῦ ἐπαγομένου ὄλην αὐτὴν ἐγκωμιάζει, ἄμωμον καὶ ὄλην καλὴν προσαγορεύων.

1—2 Ps. 44 (45), 9 | 8—9 Job 38, 36. | 11—12 cf. Num. 15, 38. | 18—19 Deut. 8, 18. | 19 cf. Deut. 8, 18. | 21 cf. Eph. 5, 27. | 23—24 cf. Joa. 10, 18.

22 Πορεύεται BCC₁₋₂ | πορεύεται Ed. | ἀνάγκη B | ἄκων CC₁₋₇ | 23 ἔκων CC₁₋₇ | αὐτῇ B | 28 *) In fonte B (cod. Oxon. gr. Auct. E. II. 8. p. 99, 2) hic sat magna lacuna occurrit, quae usque ad initium scholii Nili ad 4, 9 extenditur. Cf. infra p. 131, 15 Incip. ὀφθαλμῶν κ. τ. λ. In codice (ib. p. 99, 2) haec in margine adnotantur: *Λεῖπει· ἡ ἐξήγησις τοῦ κειμένου ἐν τῷ δ' κεφαλαίῳ ἀπὸ τοῦ ὄλη καλῆ, μέχρι· σχεδὸν τοῦ· τί ἐκαλλιώθη;* | 31 ἐπελαφρίζειν C₁₋₇ | ἐπελαφρίζουσαν C | 32 διὰ CC₂₋₇ | ἀπὸ C₁ cum desc. | 33 προσαγορεύων C₁₋₇ | ὑποαγορεύων C.

Cap. VIII. 13—14.

Ὁ καθήμενος ἐν κήποις, ἑταῖροι προσέχοντες· τὴν φωνὴν σου ἀκούτισόν με. Φεῦγε ἀδελφιδέ μου καὶ ὁμοιωθήτητι τῷ δόρκωνι, ἢ νεβρῶ ἐλάφων ἐπὶ τὰ ὄρη τῶν ἀρωμάτων.

- Καλοῦντός ἐστι φωνὴ τὸ· „ὁ καθήμενος ἐν κήποις“, καὶ σημαίνοντος τὴν ἀργίαν τῷ καθημένῳ. Τὸ γὰρ λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστιν· Ὁὐχ' ὁ καθήμενός, φησιν, ἐν κήποις, καὶ ἀσθενῶν τροφῇ λαχάνοις παραμένων, φυλάσσει τὸν ἀμπελόνα — ἑταῖροι γὰρ εἰσιν οἱ προσέχοντες τούτῳ — οἱ καὶ αὐτοὶ διὰ παντός ἐστώτες συντόνω σπουδῇ, καὶ οὐ κήπους, ἢ λάχανα, ἀλλὰ καρπὸν τέλειον ἀμπελοῦ φυλάσσοντες. Τὸ μὲν γὰρ καθῆσθαι τὴν τοῦ φυλάσσοντος ἀμέλειαν δηλοῖ, ὁ δὲ κήπος σημαίνει τὴν τῶν φυλασσομένων ἀσθένειαν. Τάχα δὲ καὶ διὰ τὸ καθῆσθαι τὸν φύλακα, κήπος οἱ φυλασσομένοι γεγόνασιν. **Ὁὐκ ἀνθίσταται· μέχρις αἵματος τῷ κήπον λαχάνων τὸν ἀμπελόνα ποιήσα· βουλομένῳ Ἀγαάβ. Εἰ γὰρ ὑπερηγωνίσαστο φιλοκινδύνως, καὶ μὴ τῇ νοθρᾷ συγκαταβάσει· κατ' ὀλίγον ἀναχωροῦντα τῆς ἀρετῆς γεινιάσας· τὸν ἀμπελόνα τῷ οἴκῳ τοῦ Ἀγαάβ παρεσκεύασεν,** ἔμεινεν ἂν ὁ ἀμπελόνα, ἀμπελόνα, οὐ μεταβλήθεις εἰς κήπον λαχανοῦ· ἐξῆς ἦν τούτῳ „τὴν φωνὴν σου ἀκούτισόν με“. **Ὅπερ** παρὰ τοῦ νομφίου πρὸς τὴν νόμφην λέγεται, βουλομένου ἐκ τῆς φωνῆς γινῶναι τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς, εἰ δύναται καὶ τὸ τῆς ἀναλήψεως εἰδέναι μυστήριον, προμαθοῦσα γραφικαῖς προφητεῖαις αὐτό. Διόπερ ἐτοιμῶς ἀποκρίνεται λέγουσα· „Φεῦγε ἀδελφιδέ μου καὶ ὁμοιωθήτητι τῷ δόρκωνι· ἢ νεβρῶ ἐλάφων ἐπὶ τὰ ὄρη ἀρωμάτων.“ Ὁμοιωθῆς μὲν γὰρ πρῶτον τοῖς ζῴοις τοῖσις ἐπὶ ὄρη Βαυθῆλ, ἐνανθρωπήσας· πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ· Δεύτερον ὁμοιωθῆς αὐτοῖς, ταῖς ἄδου ψυχαῖς κατιῶν, κηρύξαι τὴν ἐκεῖθεν ἐλευθερίαν ἐπὶ ὄρη κοιλωμάτων. Νῦν δ' ἐπειδὴ καιρὸς ἐπαρθῆναι τὴν μεγαλοπρέπειάν σου ὑπεράνω τῶν ὀρανῶν, καὶ καθίσει ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς.
- Φεῦγε καὶ ὁμοιωθήτητι αὐτοῖς ἅπασι ἐπὶ τὰ ὄρη τῶν ἀρωμάτων. Ὅρη δὲ ἀρωμάτων τοὺς ἐν τῇ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ὄντας ἁγίους λέγει, τοὺς βεβαίαν διὰ τὸ ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι ἔχοντας τὴν τῶν κατορθωμάτων εὐωδίαν, ἣν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐκτίσαντο τοῖς πάθεσι μαχόμενοι, καὶ ὑπὲρ τοῦ βραβίου τῆς ἄνω κλήσεως ἀγωνιζόμενοι. Ἐν τρισὶ δὲ χωρίοις γενόμενος· τῷ περιγεῖῳ, τῷ καταχθονίῳ, τῷ ἐπουρανίῳ, δορκάδι καὶ νεβρῶ ὁμοιοῦται, ὅρσειν ἐπιδιατρίβων τοῖς καθ' ἕκαστον χωρίον ἁγίους, ἵνα πᾶν γόνου κάμψῃ αὐτῷ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγεῖων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται· τῷ θεῷ, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς. Ἀμήν.

28 = cf.
De mon.
exerc. c. 41
(Pg 79,
769 C₅)

11 cf. Hebr. 12, 4. | 14 Cf. 3 Reg. 21, 1—18 | 22 Cf. 1 Pet. 3, 19? | 24 cf. Hebr. 1, 3 | 28 cf. Phil. 3, 14 | 31—33 cf. Phil. 2, 10—11.

1 ἑταῖροι C₁₋₂] ἑτέροις B, ἑταῖροις C | τὴν φωνὴν B] τῇ φωνῇ CC₁₋₂ | 2 Φεῦγε] Φύγε CC₁₋₂ | 2—3 τῷ δόρκωνι] τῇ δορκάδι CC₁₋₂ | 4 ὁ CC₁₋₂ < B | 5—6 ἐν κήποις, φησὶν ∞ CC₁₋₂ | 7 ἑταῖροι CC₁₋₂] ἔτεροι B | 8 φυλάττοντες CC₁₋₂ solummodo hic τε | 11—16 Ὁὐκ—τούτῳ] = Τὸ δὲ· CC₁₋₂ | 19 Φεῦγε] Φύγε CC₁₋₂ | 19—20 ἀδελφιδέ . . . ἀρωμάτων B] = καὶ τὰ ἐξῆς CC₁₋₂ | 24 ὑπεράνω CC₁₋₂] ὑπὲρ ἄνω B | 25 Φεῦγε] Φύγε CC₁₋₂ | ἅπασι! B] πάλιν CC₁₋₂ | 27 ἐκτίσαντο ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ∞ CC₁₋₂ | 31 αὐτῷ CC₁₋₂] < B.